

ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE DOKUMA ÜRÜNLERİ FİYAT ENDEKSİ (1750-1880)*

*Hüsnü YÜCEKAYA***

ÖZET

Osmanlı İmalatçılığının endüstrileşme safhaları ve yaşamış olduğu sıkıntılar, bugün hala net olarak berraklaşmayan hususlardandır. Osmanlı iktisat tarihi araştırmacıları, imalatçıları sıkıntıya sokan hususlar içinde, en çok hammadde fiyatlarındaki aşırı yükselişe vurgu yapmışlardır. Kuşkusuz, durumu anlayabilmek için konunun ayrıntılarına bakmak gerekir. Fiyat artışlarında hangi etmenin ne kadar payı vardır? Kuruşun ayarı üzerindeki tasarrufların sonucunda oluşan finansal istikrarsızlık mı bu meselede en fazla etkili olmuştur? Yoksa hammaddenin yabancı tüccarlara satışı sonucunda meydana gelen enflasyon mu fiyatların aşırı yükselişini netice vermiştir? Eğer bu hususlardan biri veya burada belirtilmeyen başka bir etken geçerli olmuşsa bu durumun Osmanlı yurdundaki yansımaları ilk ne zaman görünür hale gelmiştir? Bunlar gibi pek çok soru ve problem Osmanlı iktisat tarihi araştırmacılarının karşısında durmaktadır. Bu araştırmada sicillerden elde edilen kesin bilgiler basit endeks oluşturmak suretiyle anlamlı hale getirilmiştir. Osmanlı devletinde fiyatlar ile ilgili geçmişte yürütülen endeks çalışmalarında genelde gıda sektörüne ait verilerin kullanıldığı bilinmektedir. Hem dokuma sektörü ile ilgili verilerin, hem de şer'îyye sicillerinin daha önce meydana getirilen sınırlı sayıdaki endeks çalışmalarında yeterli ölçüde kullanılmadığı göz önüne konulduğunda, yapılan endeksin ilginç sayılabilecek bir kısım sonuçları ortaya koyduğu anlaşılacaktır. Endekse yansıyan görüntüye göre fiyatlar 1750'lerden itibaren yükselmeye başlamıştır. Ancak en keskin yükselişler 1840'lardan sonra meydana gelmiştir. Üstelik belirtilen yükseliş ivmesi artan bir oranla ve de hızla gerçekleşmiştir. Oysaki 1844 yılı sonrası, kuruşun ayarı üzerindeki düzenlemelere son verildiği bilinmektedir. Kuruşun değeri üzerinde herhangi bir tasarrufa gidilmemesine rağmen fiyatların soluksuz yükselişi, üzerinde derin analizlerin yapılması gereken bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Fiyat endeksi, Osmanlı Dokumacılığı, tağşiş,

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniv. Polatlı Fen Edebiyat Fak., Tarih -Yakınçağ Tarihi, El-mek: husnu.yucekaya@gmail.com

A PRICE INDEX OF WOVEN GOODS ACCORDING TO ŞER'İYYE REGISTER (1750-1880)

ABSTRACT

The phases of industrialization in Ottoman manufacturing and problems related to them are of the aspects which haven't become clear yet. Among the factors which cause trouble for manufacturers, historians of Ottoman economics have most emphasized the extreme increase in the prices of raw materials. Undoubtedly, in order to understand the case, it is necessary to discuss the matter in detail. Which factor had what share on the rise in prices? Was the financial instability as a result of the changes on the value of the kuruş the most effective factor on this case? Or did the inflation as a result of selling raw materials to foreign merchants cause the dramatic rise in prices? If one of these aspects or another aspect which isn't mentioned here was effective, when did the reflections of this case in Ottoman lands become apparent? Lots of questions and problems like these have been facing Ottoman economic historians. In this research, certain facts taken from the court register become meaningful by making simple index. It is known that in index studies related with prices in Ottoman Empire which were conducted in the past, data related with the food sector was generally used. When the fact that both the şer'iyye registers and the data related with the weaving sector were not used sufficiently in index studies is taken into consideration it will be understood that this index shall include some interesting results. According to the image reflected from index, prices started to increase after 1750s. However, the sharpest increases were observed after 1840s. Moreover this increase occurred at an increasing speed and rate. Yet, it is known that regulations on the value of coin ended after 1844. Unceasing increase in prices despite the lack of any changes on the value of the kuruş is a subject on which deep analyses should be made.

Key Words: price index, Ottoman Weaving, adulterants

Giriş

Osmanlı imalatçılığının Sanayi devrimi sonrası Batı Avrupa tekstili ile karşılaşması ve bunun sonucunda zorlu rekabet şartları ile yüzleşmesi, bugüne değin dalga boyu yansımaları devam eden bir etki meydana getirmiştir. Sürekli bir gerilemeden ziyade büyük dirençlerin ve mücadelenin sergilendiği bir imalat geçmişi yaşandığı düşünülmektedir. İmalatçıları olumsuz anlamda en çok etkileyen husus hammadde fiyatlarındaki dramatik yükselişlerdir. 19. Yüzyıl imalatçılığının genel anlamda tekstil sektöründe yoğunlaştığı düşünüldüğünde, bu alandaki daralmanın diğer sektörlerde de aynı oranda hissedildiği anlaşılabilir.

Şehirlerin iktisadi durumuna dair en güvenilir veriler kuşkusuz şer'iyye sicillerinden tespit edilebilir. Şer'iyye sicillerinin çoğunun transkrip edilmediği ve transkrip edilenlerin de yeterli derecede kullanılmadığı bilinmektedir. Osmanlı Devletinde fiyatlar ile ilgili pek fazla araştırma olmadığı da bir gerçektir. Bu alanda yapılan araştırmalarda ise sicillerin kullanımı belirtilen nedenlerden dolayı yetersizdir. Hâlbuki bu günden geçmişe bakıldığında karanlıkta kalan pek çok nokta sicillerden tespit edilecek bilgiler sayesinde aydınlatılabilir. Yürütülen çalışma kapsamında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

sicillerdeki terekelerde “top” olarak belirtilen manifaturalık kumaşlar dikkate alınmıştır. Bu kumaşların fiyatlandırılmasında Kadıların genelde oldukça standart değerler takdir ettikleri anlaşılmaktadır. Bazı sıra dışı durumlar geçerli olsa bile sicildeki kayıtların işlendiği birkaç yıllık zaman dilimi içinde kaydedilen “top” halindeki manifaturalık ürünlerde oldukça homojen değer takdirlerinin belirtildiği görülmektedir. Bir kısım sicillerde araştırma konusu olan dokumalarla ilgili onlarca kayıt bulunmaktadır. Belirtilen kayıtların birbirleri ile tutarlı olmasına dikkat edilmiştir. Belirtilen fiyatlar içinde en standart olanlar referans olarak alınmıştır. Zamansal bir sınır olarak 1750 yılı taban olarak alınmıştır. Bu tarihten itibaren aynı türdeki kumaşların fiyatlarında belirgin anlamda yükselişler olduğu gözlenmiştir. Yine üst sınır olarak ise 1880 yılı belirlenmiştir.¹ 24 sicilden ve bu sicillerdeki yüzlerce kayıttan belirlenen değer takdirleri yürütülen çalışmanın sıhhati konusunda tutarlı olunduğuna dair kanaati güçlendirmektedir.²

Tablo 1'deki kumaşlar sicillerden nesnel örnekleme uygun ürünler olarak seçilmiştir. Kumaşların miktarları 1 toptur. Miktarı bu şekilde sabit olan ürünlerden fiyatları da homojen olan ve incelenen sicil boyunca tutarlı bir düzeyde seyreden ürünler seçilmiştir. 1750'li yıllardan 1880'li yıllara kadar gerçekleşen fiyat değişimlerini, incelenen siciller bağlamında ve dokuma sektöründe görmek mümkün olmuştur. Bu sonuçları gözlemleyebilmek için dört işlem uygulanmıştır. Bu işlemlerde veri alınan dönemlere dayanarak tahmini fiyat artışları ve 1750-1880 yılları arası onar yıllık fiyat tahminleri yapılmıştır. Bu tahminler doğrultusunda fiyat endeksi oluşturulmuştur.

Fiyat istikrarı ve taşış politikaları

Yine burada kuruşun taşış edilerek ayarının düşürüldüğü hususu da unutulmamalıdır. Gerçekleşen fiyat artışları ve enflasyon, kuruştaki gümüşün ayarı da göz önüne alınarak hesaplanabilir. Ancak bu konunun kapsamı göz önüne alındığında ayrı bir çalışma konusu olacak niteliktedir. Bütün bu hesaplamalar kuruşun değerindeki düşüşle kıyaslanmalı ve satın alma gücü ile karşılaştırılmalıdır. Osmanlı arşivleri iktisat tarihçiliği için gerekli argümanlardan olan para, fiyat ve ücret gibi hususlarda oldukça saydam ve homojen veriler sunmaktadır.³ Bütün bunlar sonucunda her nereden bakılırsa bakılışın görülecektir ki, Osmanlı iktisat tarihçiliği açısından en netameli durum, Batı Avrupa'da biriken değerli madenlerin, Osmanlı dünyasındaki yansımaları ile ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ta paranın niteliği üzerindeki tasarruflardır. 16. Yüzyılın üçüncü çeyreğinden 1850'lere değin sürekli taşış politikaları uygulanmıştır. 1770'lerden itibaren kuruş, içeriğindeki gümüşü % 50 oranında kaybetti. Bu da yıllık % 3-3,5'lik değer kaybına işaret eder.⁴ 1808 ile 1844 yılları arasında ise kuruş gümüş içeriğinin % 83'ünü kaybetmiştir.⁵ Aslında bu durum bir kısım dini çevreler nezdinde de derin tartışmaları körüklemiştir.⁶ Dönemin genel havasına bakıldığında, Osmanlı bürokratlarının büyük

¹ Bir endeks oluşturabilmek için zamansal sınırlama belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle 1750 ve 1880 yılları baz olarak alınmıştır. Yapılan endeks basit endekstir. Bileşik endeks oluşturabilmek için örneklem olarak alınan ürünlerin araştırılan merkezde ne kadar satıldığı tespit edilmelidir.

² Sicillerde aranan kumaş türü ile ilgili genelde oldukça fazla kayıta fiyat ve miktar belirtilmektedir. Kadı'nın takdir ettiği fiyatların genelde homojen olmasına dikkat edilmiştir. Birbiri ile tenakuz oluşturacak fiyat takdirlerinin bulunduğu sicil ve sicillerin bölümleri örnekleme uygun olmadığı için alınmamıştır. Aynı kumaş türün de yakın fiyat takdirleri belirtiliyorsa bu tip örnekler kullanılmıştır. Bunların da genelde yaklaşık ortalamaları birim fiyat olarak alınmıştır. Sicillerin tarihleri başlangıç ve sonuç olarak bellidir. Örneğin sicil 1821 yılında başlamış ve 1823 yılında bitmiştir. Ancak genelde referans kayıtların tarihleri belirli değildir. Bu yüzden bir metot olarak bütün sicillerde sicilin tutulduğu ilk kayıt esas alınmıştır.

³ Şevket Pamuk and Süleyman Özmucur, “Real Wages and Standards of Living in the Ottoman Empire, 1489-1914”, Preview <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2698182?uid=3739256&uid=2129&uid=>

⁴ Mehmet Genç, “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistem”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Editör: Okşan Nalbantçioğlu, Ankara 1975, s.283.

⁵ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Türkiye İş Bankası Yayınları Kültür Yayınları, (Çeviren: Gökhan Aksay), Editör: Ali Berktaş, İstanbul 2007, s. 124.

⁶ Paranın ayarının korunması, “namus-ı asgar” olarak tanımlanmıştır. Kınalızade Ali, *Ahlak-ı Alai*, İstanbul 1248, s.23.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

bir sıkıntı hali içinde bu politikayı istemeyerek tatbik ettikleri anlaşılmaktadır. Kuruşun yıllar içindeki vezninin değişimi bilinmekle birlikte satın alma gücünü ortaya çıkaracak veriler bu gün hala tam anlamıyla saydamlaşmış sayılmaz.

Endeksin oluşturulması

Anadolu'da farklı şehirlere ait 24 şer'iyye sicilinden elde edilen ve top olarak tespit edilen dokuma ürünleri 1750-1880 yılları aralığında Tablo-1'de gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında dokuma ürünlerinin genelinin belirtilen dönemin farklı tarihlerinde fiyatları tespit edilen ürünler olduğu görülecektir. İlk işlem ardışık olarak veri elde edilebilen iki yıl kullanılarak, bu aralıkta her bir ürün için ayrı ayrı olmak üzere yıllık fiyat artışları tespit edilmiştir. Ardından 1750- 1880 yılları arasında onar yıllık dönemler için her bir ürünün fiyatının tahmini yapılmıştır. Daha sonra her bir ürünün o şehirde toplam satış miktarı bilinmediği için aritmetik ortalama yöntemi ile 10 yıllık dönemler için ortalama fiyat elde edilmiştir. En son ortalama fiyat üzerinden 1750 yılı baz alınarak endeks oluşturulmuştur.⁷

Örneğin astar kumaşında 1748 yılından 1864 yılına kadar ortalama otuzar yıl ara ile beş defa fiyat tespiti yapılmıştır. Önce ilk fiyat tespiti yapılan 1748 yılı ile ardışık olan 1808 yılları arasındaki fiyatlar karşılaştırılmış ve bu iki yıl aralığında fiyat artışı tespit edilmiştir. Ardından bu iki yıl aralığında kalan her on yıl için artış oranına göre fiyatlar tahmin edilir. Örneğin 1760 yılında astar kumaşının fiyatı 1,72 kuruş olarak tahmin edilmiştir. 1770'te 1,93 kuruş ve 1780'de 2,17 kuruş 1790'da ise tahmini fiyatı 2,43 kuruştur. Yine aynı formül kullanılarak örneklem alınmayan dönemlerde de artış ortalamasına göre fiyat tahmini yapılmıştır. Alaca kumaşında son fiyat tespit edilen tarih 1864 yılıdır. 1842 yılı ve 1864 yılı arasındaki fiyat artışı oranından faydalanılarak 1870 ve 1880 yılları arasındaki muhtemel fiyatları da tahmin edilmiştir. Sonra aritmetik ortalama ile bütün ürünler bazında ortalama fiyat artışları hesaplanmıştır. Yani bütün ürünlerin ortalama onar yıllık fiyat artışları ortaya çıkarılmıştır. Endeks oluşturma öncesi en gerekli ve son işlem budur. Tablo- 2' de görüleceği üzere 1750'de 6,13 kuruş olan bir ürün 1880'de 114,66 kuruş olmuştur. En sonunda endeks oluşturmak için işlem yapılmıştır. 1750'de endeks 100 olarak başlatılmıştır. 1880' gelince endeksin 1869,51'e dayandığı görülür.

⁷Ernest F. Haeussler, Jr. Richards S Paul, **Introductory Mathematical Analysis for Business, Economics and Social Sciences**, (10.th ed.) PrenticeHall, N.Y. USA, 2002 s. 395 -396.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Tablo-1⁸ Şer'iyye sicillerine göre 1750-1880 yılları arası dokuma ürünleri fiyatları

Astar	1748 ⁹	1808 ¹⁰	1828 ¹¹	1842 ¹²	1864 ¹³
	1,5	3	10	15	40
Haleb Alaca	1748 ¹⁴	1786 ¹⁵	1820 ¹⁶	1838 ¹⁷	1880 ¹⁸
	4	3,5	26,5	50	45
Alaca	1775 ¹⁹	1828 ²⁰		1842 ²¹	
	11	26		35	
Şam Alaca	1808 ²²	1842 ²³	1851 ²⁴	1864 ²⁵	
	26	80	102	120	
İplik Alaca	1851 ²⁶	1862 ²⁷	1894 ²⁸		
	16,5	18	117,5		
Diyarbakir Alaca	1811 ²⁹	1887 ³⁰			
	15	35			
Maraş Alaca	1797 ³¹	1862 ³²			
	2	35			
Kutnu	1748 ³³	1775 ³⁴	1828 ³⁵	1836 ³⁶	1864 ³⁷
	5	12,5	35	45	140
Haleb Kutnu	1748 ³⁸	1828 ³⁹	1838 ⁴⁰		

⁸ Tabloda belirtilen bilgiler şer'iyye sicillerinden derlenmiştir. Sayfa numarası olanlarda, sayfa numarası, sayfa numarası olmayanlarda ise varak numarası belirtilmiştir. Belirtilen miktarlar 1 toptur ve bunların değer olarak karşılıkları ise kuruştur. Yani 1775 yılında 1 top Alaca kumaşı 11 kuruştur.

⁹138 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, s.84.

¹⁰242 Numaralı Manisa şer'iyye sicili, s.8, hüküm:25.

¹¹33 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.110

¹²33 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.13.

¹³72 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, v.31b-3.

¹⁴138 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, s.1.

¹⁵165 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, s.19

¹⁶1955/141 Numaralı Trabzon şer'iyye sicili, v.31a-1.

¹⁷50 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.13.

¹⁸232 Numaralı Maraş şer'iyye sicili s. 31.

¹⁹671 Numaralı Denizli şer'iyye sicili, V.26-b.

²⁰33 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.66.

²¹55 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.12.

²²242 Numaralı Manisa şer'iyye sicili, s.19-26, Hüküm 26.

²³55 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.47.

²⁴83 Numaralı Amasya Şer'iyye sicili, v.23a-1.

²⁵590 Numaralı Karahisar-ı Sahib şer'iyye sicili, V. 16b-65.

²⁶83 Numaralı Amasya şer'iyye sicili, v.23a-1.

²⁷89 Numaralı Amasya şer'iyye sicili, v.11a-2.

²⁸266 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, v.16b-1.

²⁹68 Numaralı Amasya şer'iyye Sicili, v.105a-1.

³⁰ Hüsnü Yücekaya, Şer'iyye Sicillerine Göre: 19. Yüzyılda Amasya Kayseri, Tokat ve Trabzon Şehirlerinde Dokumacılık, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakın çağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012, s.205.

³¹3 Numaralı Tokat şer'iyye Sicili s.10

³²89 Numaralı Amasya şer'iyye Sicili.,v.4a-1.

³³138 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, a.g.s.s,84.

³⁴671 Numaralı Denizli şer'iyye sicili,v.,20-b.

³⁵15 numaralı Kütahya şer'iyye şicili, 11 numaralı belge.

³⁶273 Numaralı Manisa şer'iyye sicili, s.153.

³⁷590 Numaralı Karahisar-ı Sahib şer'iyye sicili, V. 16b-65.

³⁸138 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, s.84.

³⁹33 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.112.

⁴⁰50 Numaralı Tokat şer'iyye sicili s.36.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

	0,75	40	60		
Şam Kutnu	1818 ⁴¹	1842 ⁴²			
	45	60			
Çitari	1808 ⁴³	1836 ⁴⁴	1864 ⁴⁵		
	33,5	63,5	110		
Acemkari Şal ⁴⁶	1820 ⁴⁷	1849 ⁴⁸			
	32,5	58			
Penbe ipliği ⁴⁹	1808 ⁵⁰	1828 ⁵¹			
	5	12,5			
Çuha	1831 ⁵²	1845 ⁵³			
	25	33			
Mendil	1808 ⁵⁴	1842 ⁵⁵			
	3,5	20			
Keten	1786 ⁵⁶	1836 ⁵⁷			
	5,6 ⁵⁸	10			
Şitari	1847 ⁵⁹	1879 ⁶⁰			
	67	100			

Tablo-2⁶¹ 1750-18880 Yılları arası dokuma ürünleri tahmini fiyatları

	1750	1760	1770	1780	1790	1800	1810	1820	1830	1840	1850	1860	1870	1880
Astar	1,54	1,72	1,93	2,17	2,43	2,73	3,38	6,17	10,59	14,14	21,40	33,36	52,21	81,39
Halep Alaca	3,97	3,83	3,69	3,56	4,35	7,51	12,94	26,50	37,56	49,74	48,46	47,22	46,00	45,00
Alaca	7,34	8,63	10,15	11,93	14,02	16,48	19,37	22,77	27,13	33,56	41,52	51,36	63,53	78,59
Şam Alaca	3,82	5,32	7,41	10,31	14,34	19,96	27,78	38,65	53,79	74,86	99,24	114,07	129,29	146,39
İplik Alaca	7,53	8,14	8,79	9,50	10,27	11,10	12,00	12,97	14,02	15,15	16,37	17,70	28,75	51,64
Diyarbakır Alaca	7,65	8,54	9,54	10,65	11,90	13,28	14,84	16,57	18,50	20,66	23,07	25,76	28,77	32,13
Maraş	0,25	0,39	0,61	0,95	1,47	2,28	3,54	5,50	8,55	13,27	20,62	32,02	49,77	77,30

⁴¹71 Numaralı Amasya şer'iyye sicili, s.58.

⁴²55 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.110

⁴³273 Numaralı Manisa şer'iyye sicili, s.19-26, Hüküm:56

⁴⁴273 Numaralı Manisa şer'iyye sicili, s.67

⁴⁵590 Numaralı Karahisar-ı Sahib şer'iyye sicili, V.5b-15.

⁴⁶Miktar olarak bir adettir.

⁴⁷1955/141 Numaralı Trabzon şer'iyye sicili, v.23a-2.

⁴⁸1978/164 Numaralı Trabzon şer'iyye sicili, v.24a-2.

⁴⁹Miktar olarak 1 kıyyedir. Kıyye okka yerine kullanılmakta ve okkanın ağırlığı olan 1,282 gramdır.

⁵⁰12 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.16.

⁵¹33 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s. 74.

⁵²Belirtilen çuha kumaşları 1 top değil 1 zira'dır.

⁵³206 Numaralı Kayseri şer'iyye sicili, v.39b-2.

⁵⁴12 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.22.

⁵⁵55 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, s.13

⁵⁶61 Numaralı Amasya şer'iyye Sicili, s.23.

⁵⁷273 Numaralı Manisa şer'iyye Sicili, s.149.

⁵⁸Buradaki değer para olarak belirtilmiştir. 100 para 1 kuruş olduğu göz önüne koyulursa 560 para 5,6 kuruştur.

⁵⁹73 Numaralı Adana şer'iyye sicili, s.59.

⁶⁰232 Numaralı Maraş şer'iyye sicili, s.31.

⁶¹Bu tabloda şer'iyye sicillerinden elde edilen verilere göre, veri bulunmayan yıllara da tahmini fiyatlar oluşturulmuştur. Bu tahminler aynı formülün ters çevrilmesi suretiyle ileriye ve geriye dönük şekilde gerçekleştirilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Alaca														
Kutnu	5,35	7,51	10,54	13,77	16,72	20,31	24,66	29,94	37,26	52,91	79,30	118,86	178,15	267,02
Halep Kutnu	0,83	1,36	2,24	3,68	6,06	9,96	16,38	26,94	43,51	66,29	101,00	153,87	234,42	357,14
Şam Kutnu	19,86	22,40	25,26	28,49	32,13	36,24	40,87	46,10	51,99	58,63	66,12	74,58	84,11	94,86
Çitari	8,96	11,25	14,12	17,72	22,25	27,93	35,06	44,01	55,25	68,68	83,56	101,66	123,68	150,46
Acemkari Şal	8,03	9,80	11,97	14,62	17,85	21,80	26,62	32,50	39,68	48,46	59,17	72,25	88,22	107,73
Penbe ipliği	0,35	0,55	0,88	1,39	2,19	3,47	5,48	8,66	13,70	21,66	34,25	54,15	85,62	135,38
Çuha	5,02	6,12	7,46	9,09	11,09	13,52	16,48	20,10	24,51	29,88	36,44	44,43	54,18	66,06
Mendil	0,18	0,30	0,50	0,83	1,39	2,32	3,88	6,47	10,81	18,05	30,14	50,32	84,03	140,30
Keten	3,69	4,14	4,65	5,22	5,87	6,59	7,40	8,31	9,33	10,47	11,76	13,21	14,83	16,66
Şitari	19,90	22,55	25,56	28,97	32,83	37,21	42,17	47,79	54,16	61,38	69,56	78,84	89,35	101,26
Ortalama Fiyat	6,13	7,21	8,55	10,17	12,19	14,86	18,40	23,53	30,02	38,69	49,53	63,74	84,41	114,66

Tablo-3 1750-1880 Yılları dokuma ürünleri fiyat endeksi

Yıllar	İndeks
1750	100,00
1760	117,55
1770	139,36
1780	165,79
1790	198,69
1800	242,34
1810	300,04
1820	383,59
1830	489,46
1840	630,88
1850	807,51
1860	1039,28
1870	1376,18
1880	1869,51

Kumaş fiyatlarındaki yükselişlerin değerlendirilmesi

Terekelerde yoğun olarak görülen manifaturalık toptan kumaşların fiyat hareketlerine bakıldığında, imalatçıların 19. Yüzyıl boyunca yaşadıkları serüvenlerin ne denli zorlu olduğu anlaşılabilir. Dokuma loncalarında faaliyet gösteren iş kollarının Batılı rakipleri karşısında hemen pes etmedikleri ve bir kısım yeni yöntemler geliştirerek direnç sergiledikleri anlaşılmaktadır. Buna rağmen imalatçıların sadece batılı üreticilerle rekabet etmedikleri anlaşılıyor. Konunun ayrıntısına odaklanıldığında, fiyat baskısının imalatçıları en çok sıkıntıya düşüren husus olduğu görülecektir.

Turkish Studies

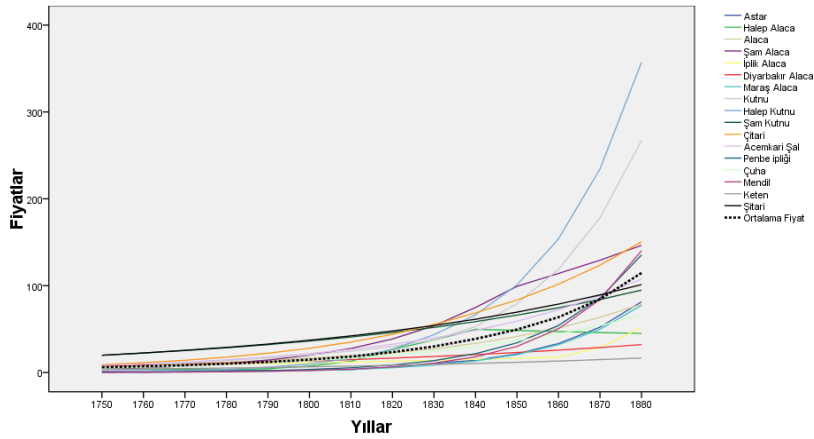
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Şer'iyye sicillerine yansıyan görüntü fiyat endekslerindeki seyrin dramatik boyutunu ortaya koymaktadır. Örneğin astar kumaşının 1 topu 1748'de yaklaşık 1,5 kuruş iken 1828'de 10 kuruşa, ardından 1865'de 40 kuruşa gelmiştir. 1 top kutnu 1748'de 5 kuruştur. 1775'te 12,5 kuruş, 1830'lara gelindiğinde 40 kuruş, 1838'de ise 60 kuruştur. Nihayet 1864 yılında 140 kuruşa dayanmıştır. Şam alacası 1808 yılında 26 kuruş iken 1842 yılında 80 kuruşa, 1851'de 102 kuruşa 1864 yılında 120 kuruşa gelmiştir. Diğer kumaşlarda ve dokuma sektörü girdilerinde de seyir belirtilen örnekler gibidir.

1750'lerden 1880'lere kadar fiyatların istikrarlı biçimde ve ivmesi artarak yükseldiği anlaşılmaktadır. Ancak tablo-2 de yapılan endekse bakıldığında 1800'lü yıllardan sonra hızla ve de trajik bir biçimde fiyatların yükseldiği görülmektedir. Grafikte de görüleceği üzere ortalama fiyat eğrisi 1800'lerden itibaren hızlı ve çok belirgin biçimde yükselmiştir. 1840 yılından sonra ise daha da yükselişler görülmektedir. 1750-1760 yılları arasında fiyatlar yaklaşık % 15 artmıştır. Ardından % 15,7 sonraki on yılda % 16 artmıştır. 1780-1790 arası % 16,6 ve 1800 yılına gelindiğinde % 18 oranında fiyatlar artmıştır. Görüleceği gibi fiyat artışları istikrarlı biçimde her yıl ivmesi artan bir şekilde yükselmiştir. 1800-1810 arası yıllarda fiyat artışlarının tekrar atak yaparak on yılda % 19,2 oranında arttığı görülmektedir. 1810-1820 yılının ise dönüm noktalarından biri olduğu görülür. Fiyat artışı % 22 düzeyinde gerçekleşmiştir. İkinci çok önemli dönüm noktasının 1840 yılı olduğu endekste de görülecektir. Bu yıllar arasında on yıllık artışın % 22,5 düzeyinde gerçekleştiği görülür. Sonraki on yıllarda artışlar % 26'lar seviyesini bulmuştur. 1840'lı yıllardan sonra kuruşun madeni üzerinde herhangi bir taşıya gidilmemesine rağmen bu denli yüksek fiyat artışları, oldukça düşündürücü bir husustur. Bu oranda fiyat artışları büyük ihtimalle imalat iklimi üzerinde deprem etkisi meydana getirmiş olmalıdır. 1750 yılından 1880 yılına fiyat artış oranlarının ortalaması alındığında ise yıllık 2,28 oranında fiyatların arttığı görülür. Tablo- 3 de görüleceği üzere 1750 yılında 100 kuruş olan bir ürün 1800 yılında 242,34 kuruşa, 1840'ta 630,88 kuruşa, 1880'de ise 1869,5 kuruşa yükselmiştir.

Grafik-1 1750-1880 Yılları arası dokuma ürünleri fiyat grafiği

Sonuç

Osmanlı Devleti döneminde yaşanan fiyat hareketlerine bağlı endeks oluşturma gayreti oldukça sınırlı kalmış bir husustur. Bu sınırlılık içinde, başta Ömer Lütfi Barkan öncülüğünde,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

vakıf defterlerindeki verilere dayanan çalışmalar⁶² oldukça kıymetli bilgilerin kazanımını sağlamıştır. Ancak yapılan çalışmalarda genelde gıda ürünlerinin kullanıldığı görülmektedir. Endeks oluşturma anlamında önemli sıkıntılar yapılan bu çalışmalarda belirtilmektedir. Gıda endekslerinden farklı olarak dokuma ürünleri endekslerinin oluşturulması, araştırılan dönemde yaşanan iktisadi sıkıntıları anlama adına yeni perspektifler sunabilir. Açıkçası bu çalışma çerçevesinde, yapılan, endekste; sürekli tırmanan fiyat artışı oranları şaşırtıcı düzeyde gerçekleşmiştir. 1750-1760 yılları arasında % 15'lik bir artış olmuştur. Bazı yıllar arasında en düşük fiyat artışı bu dönemde gerçekleşmiştir. Müteakip dönemler içinde fiyat artış oranı hep daha yüksek olmuştur. Bundan sonraki yıllar hep artışla ve bir önceki on yıldan nispi olarak daha fazla bir oranla gerçekleşmiştir. Adeta gelen gideni aratır dönemler şeklinde fiyat artışları gerçekleşmiştir. Endekste de görüleceği üzere 130 yıllık bir süreçte, taban olarak alınan 1750 yılında 100 birim olan bir ürün 1880'de 1869,51 birim düzeyine yükselmiştir. Bunun kuruş olduğu düşünüldüğünde çok yüksek düzeyde fiyat artışları görülecektir. 1844'ten sonra ayarı bir daha hiç düşürülmemesine rağmen, 1840 yılında 630,80 kuruş olan bir ürün 1880'de 1869,51 kuruş düzeyine yükselmiştir. Bilindiği üzere, kuruş içeriğinde gümüş bulunmaktadır. Gümüş kendi zati değeri olan değerli bir madendir. Buna rağmen fiyatların bu oranda yükselişi, imalatçıların ne denli ürkütücü bir akıbetle karşı karşıya kaldıklarını gösterir. Araştırılan sicillerden 1810 tarihini kapsayan bir Tokat sicilinde kesinlikle yabancı gemilere işlenmiş ya da ham pamuk satılmaması tembihlenmektedir.⁶³ Bu durum ilk defa olarak tespit edilmiştir. Demek ki iç bölge sayılabilecek Tokat gibi şehirlerde 1810 yılından sonra yabancı tüccarlar ham ya da yarı işlenmiş dokuma hammaddesi almaya başlamışlardır. Bu tarihlerden sonra fiyatların yükselmesini bu durum izah edebilir. Ancak 1840'lı yıllardan sonraki artışların başka sebepleri de olabilir. Yine de en bariz neden hammaddenin katma değersiz ya da katma değeri en az oranda yabancı tüccara satışı, fiyatlar üzerindeki en temel baskı unsurudur.

KAYNAKÇA

1. Şer'iyye Sicilleri:

- 73 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili.
- 61 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili.
- 68 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili.
- 71 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili.
- 83 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili.
- 89 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili.
- 671 Numaralı Denizli Şer'iyye Sicili.
- 590 Numaralı Karahisar-ı Sahib Şer'iyye Sicili.
- 138 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili.
- 165 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili.
- 206 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili.

⁶² Ömer Lütfi BARKAN "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", *International Journal of Middle East Studies*, 1975, 6, 3-28.

⁶³ 12 Numaralı Tokat şer'iyye sicili, b.124/2.

- 266 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili.
 15 Numaralı Kütahya Şer'iyye Sicili.
 242 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicili.
 273 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicili.
 232 Numaralı Maraş Şer'iyye Sicili.
 3 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili.
 12 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili.
 33 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili.
 50 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili.
 55 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili.
 72 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicili.
 1955/141 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili.
 1978/164 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili.

2. Araştırma ve İncelemeler

- BARKAN Ömer Lütfi “The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East”, **International Journal of Middle East Studies**,1975,6,3-28
- ERNEST F. Haeussler. Jr. Richards S Paul, **Introductory Matematical Analysis for Business, EconomicsandsocialSciences**, (10.th ed.) PrenticeHall, N.Y. USA, 2002
- GENÇ Mehmet, “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistem”, **Türkiye İktisat Tarihi Semineri**, Editör: Okşan Nalbantçioğlu, Ankara 1975.
- Kınalızade Ali, **Ahlak-ı Alai**, İstanbul 1248, s.23.
- PAMUK Şevket and Süleyman ÖZMUCUR, “Real WagesandStandards of LivingintheOttomanEmpire,1489-1914”,**Preview**
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2698182?uid=3739256&uid=2129&uid=>
- PAMUK Şevket, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, Türkiye İş Bankası Yayınları Kültür Yayınları, (Çeviren: Gökhan Aksay), Editör: Ali Berktaş, İstanbul 2007.
- YÜCEKAYA Hüsnü, **Şer'iyye Sicillerine Göre: 19. Yüzyılda Amasya Kayseri, Tokat ve Trabzon Şehirlerinde Dokumacılık**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakın çağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/7 Summer 2013

